

A close-up photograph of a pink piglet, likely a piglet, looking upwards and to the right. The piglet has a yellow ear tag on its left ear with the number '0051' printed on it. The piglet is standing on a dark, textured surface, possibly a metal grate. The background is dark and out of focus, suggesting an indoor farm setting. The text 'Boeren zonder antibiotica' is overlaid in white, bold, sans-serif font across the lower half of the image.

**Boeren zonder
antibiotica**

Om de opkomst van resistente bacteriën in de gezondheidszorg te stoppen, moet het antibioticagebruik in de veehouderij drastisch omlaag. Dat kost boeren heel wat hoofdbreken, blijkt op werkbezoek in de Peel. De consument gaat dat merken aan de kassa.

TEKST ALBERT SIKKEMA FOTOGRAFIE THEO TANGELDER ILLUSTRATIE WAGENINGEN UR

‘Er zijn varkensfokkers die moeite hebben met tien procent minder antibiotica’

Steeds vaker raken patiënten in ziekenhuizen besmet met resistente bacteriën die de artsen niet kunnen behandelen met antibiotica. In Nederland overlijden daardoor jaarlijks naar schatting honderd mensen; in heel Europa zijn dat er zo'n 25 duizend.

Enkele van die bacteriën komen ook voor in de veehouderij, zoals MRSA en ESBL. Door het jarenlange, hoge antibioticagebruik in de veehouderijsector zijn deze bacteriën inmiddels ongevoelig voor diergeneesmiddelen én voor de meeste antibiotica die in ziekenhuizen worden gebruikt. Gezonde mensen gaan er niet aan dood, maar patiënten met een sterk verminderde weerstand, zoals kankerpatiënten, lopen een groot risico, zegt arts Jan Kluytmans van het Amphia Ziekenhuis in Breda.

MRSA (Methicillineresistente *Staphylococcus aureus*) ontwikkelt zich vooral op varkensbedrijven. Door het transport van biggen en slachtvarkens heeft de resistente bacterie zich de afgelopen jaren snel verspreid over de bedrijven en naar slachthuizen, blijkt uit onderzoek waarop Els Broens eind oktober promoveerde aan Wageningen University, onderdeel van Wageningen UR. Ongeveer 40 procent van de varkenshouders is drager van MRSA. Zij moeten bij opname in het ziekenhuis apart worden verpleegd om verspreiding te voorkomen.

ESBL (Extended Spectrum Bèta-Lactamase) ontwikkelt zich vooral op pluimveebedrijven en verspreidt zich inmiddels via de voedselketen. Arts Kluytmans toonde dit jaar aan dat 90 procent van de kip in de supermarkt is besmet. Ook komt de bacterie bij 1 op de 10 Nederlanders voor; enkele jaren geleden was dat aandeel nog nihil. ESBL is lastig te bestrijden, het antibiotica-arsenaal dat nog werkt tegen de bacterie is beperkt. De angst bestaat dat de ziekteverwekker ook resistent wordt tegen deze laatste medicijnen, waardoor bijvoorbeeld urineweginfecties door ESBL niet meer zijn te behandelen.

Om de opmars van resistente bacteriën te stoppen, moet het antibioticagebruik in de veehouderij in 2013 zijn gehalveerd, stelt het kabinet. Maar eigenlijk moet het gebruik nog veel verder worden verminderd om de toename van resistente bacteriën een halt toe te roepen, menen Kluytmans en andere deskundigen. Kan de veehouderijsector die omslag wel maken?

80 PROCENT REDUCTIE

We gaan naar Boekel, hartje Peel. Daar woont Geert-Jan van Veen. Tussen 1983 en 1989 studeerde hij biologie in Wageningen, nu heeft hij een varkensbedrijf met vierhonderd zeugen en tienduizend biggen. Op de keukentafel bij Van Veen ligt een briefje van zijn dierenarts, over het antibioticagebruik in de afgelopen drie jaar. Wat blijkt? Hij heeft het verbruik teruggebracht met ruim 80 procent. Hoe heeft hij dat voor elkaar gekregen? Van Veen gebruikt vooral antibiotica tijdens het ‘spenen’, de periode waarin de biggen verhuizen van het kraamhok naar een eigen hok en overgaan van moedermelk op vast voer. In die periode vermindert de weerstand van de biggen. In 2009 moest Van Veen veel antibiotica inzetten om bij de gespeende biggen streptokokken te bestrijden. Die nestelden zich in wondjes als gevolg van oorbijten, wat leidde tot gewrichts- en hersenvliesontsteking. ‘Ik moest aan de noodrem trekken.’ Daarmee was zijn antibioticagebruik in 2009 overigens niet hoger dan bij collega-varkenshouders.

Daarna voerde hij twee wijzigingen door. Hij ruilde de beer die de zeugen bevruchtte, een Belgische Piétrain, in voor een Duitse Piétrain, een ras dat minder snel groeit maar ook minder agressief is. Daardoor nam de vleesproductie van zijn varkens iets af, maar ook het oorbijten. Verder schafte hij ander varkensvoer aan dat beter verteerbaar is voor de gespeende biggen. Daardoor krijgen ze minder darminfecties, wat hun weerstand verhoogt, en waardoor Van Veen minder

antibiotica nodig heeft.

Met een lager antibioticagebruik was hij tot dat moment niet bezig. Dat veranderde toen zijn oude dierenarts in 2010 met pensioen ging en de pas afgestudeerde Antoine de Vocht aantrad als vervanger. ‘Hij stelde het antibioticagebruik aan de kaak’, zegt Van Veen. De Vocht had simpele tips, zoals: selecteer de biggen na het spenen niet langer op gewicht, maar zet de broertjes en zusjes samen in een hok. Het grote voordeel daarvan: zij hebben de rangorde in de groep al lang bepaald, zodat ze minder ruzie maken. Ook kreeg elke familie bij de verhuizing uit het kraamhok haar eigen voerbakje mee, in plaats van een nieuwe bak. ‘Daardoor vreten ze goed en houden ze hun darmen aan de gang’, zegt Van Veen.

Dit jaar testte hij samen met zijn dierenarts of zijn bedrijf ook zonder antibiotica kan. Dat ging goed tot in mei. ‘Toen zag ik zwarte randjes om de ogen van de biggen, wat duidt op luchtweginfecties. Ook trok de afnemer van mijn biggen aan de bel over hun gezondheidstoestand. Toen ben ik weer een antibiotica-kuur gaan geven in de eerste week na het spenen.’ Daardoor zit hij nu op 4,25 dagdoseringen. Een dagdosering is het aantal dagen per jaar dat een dier antibiotica krijgt toegediend. Op het bedrijf van Van Veen krijgt elke big gemiddeld ruim vier dagen antibiotica. In 2009 zat hij nog op 25,45 dagdoseringen.

SIMPELE AANPASSINGEN

Vermindering van het antibioticagebruik kan dus best, en met simpele aanpassingen. Maar dit lukt niet bij alle varkenshouders, zegt dierenarts De Vocht. In het kader van het registratiesysteem van de Autoriteit Diergeneesmiddelen maakt hij elke drie maanden een uitdraai van het antibioticagebruik, om die met de veehouders te bespreken. ‘Er zijn ook varkensfokkers die moeite hebben om een reductie van 10 procent te halen.’ Die veehouders laten zich niet >

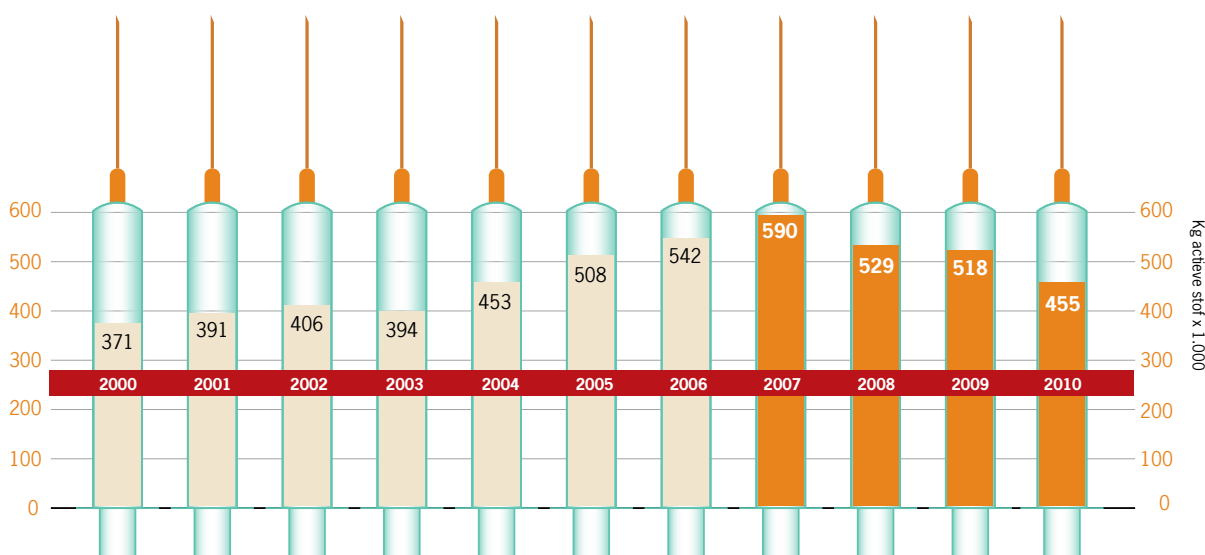
DALING ANTIBIOTICAGEBRUIK

Sinds 2007 daalt het antibioticagebruik in de Nederlandse veehouderij. Dat blijkt uit cijfers van het FIDIN, de brancheorganisatie van diergeneesmiddelenleveranciers. In 2009 ging het totaalverbruik met 2 procent omlaag, in 2010 met 12 procent. Dit jaar moet het verbruik met 20 procent zijn gedaald ten opzichte van 2009, heeft de regering besloten. Dat lijkt te lukken. De jaarlijkse MARAN-studie (Monitoring of Antimicrobial Resistance and Antibiotic Usage in Animals in The Netherlands) die het LEI en het Centraal Veterinair Instituut (CVI), beide onderdeel van Wageningen UR, sinds 2002 publiceren, laat een minder florissant beeld zien. Het antibioticagebruik bij melkkoeien en vleesvarkens neemt inderdaad af – dat verklaart de daling in kilo's van het FIDIN – maar het gebruik bij biggen en vleeskuikens daalt

nog niet, terwijl juist daar de resistente bacteriën zich ontwikkelen.

CVI-onderzoeker Dik Mevius, ook hoogleeraar in Utrecht, coördineert de MARAN-studie. Mevius is ook voorzitter van de Autoriteit Diergeneesmiddelen, die verantwoord antibioticagebruik wil bevorderen door een gemiddelde van het gebruik per diersector vast te stellen en grootverbruikers, zowel dierenartsen als veehouders, op hun verbruik aan te spreken. 'Die registratie moet leiden tot verbetertrajecten', zegt Mevius.

Mevius volgt in de MARAN-studie ook de ontwikkeling van antibioticaresistentie. Die neemt nog steeds toe. Mevius publiceerde dit jaar hard bewijs dat de resistente ESBL-bacterie zich vanuit de intensieve veehouderij via de voedselketen naar ziekenhuizen verspreidt.

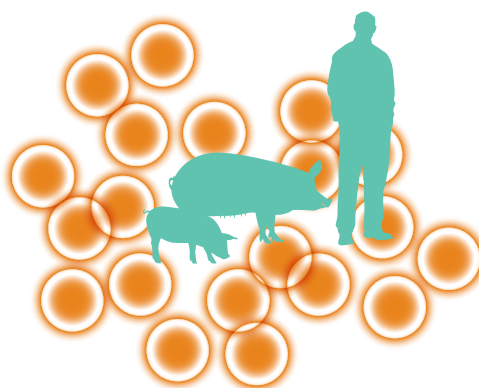
‘Antibioticabeleid leidt onherroepelijk tot reductie van de veestapel’

TOP-3 RESISTENTE BACTERIËN

Volgens de Gezondheidsraad circuleren er in de veehouderij drie groepen resistente bacteriën die flinke problemen veroorzaken voor de volksgezondheid.

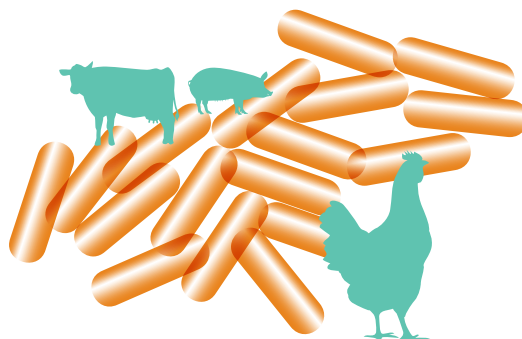
MRSA *Methicillineresistente taphylococcus aureus*

MRSA staat ook bekend als dé ziekenhuisbacterie omdat het veelvuldig antibioticagebruik daar leidt tot resistentie. Daarnaast raken varkensboeren en hun familieleden besmet met MRSA-bacteriën afkomstig van varkens. In Denemarken zijn vorig jaar voor het eerst mensen besmet geraakt met varkens-MRSA zonder dat zij zelf met de dieren in contact zijn geweest.

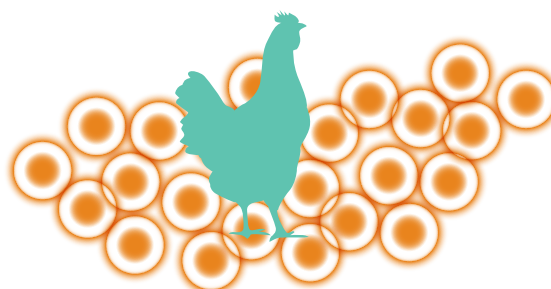
ESBL *Extended Spectrum Bèta-Lactamase*

ESBL staat voor een groep bacteriën – vooral in kip, maar ook in andere vleessoorten – die enzymen aanmaken die de werking van antibiotica ondermijnen. Deze bacteriën rukken snel op. Ze beperken zich niet alleen tot de ziekenhuizen maar komen ook daarbuiten voor, vooral als veroorzakers van slecht behandelbare urineweginfecties.

VRE *Vancomycine-resistente enterokokken*

De VRE-bacterie, onder meer verantwoordelijk voor wond- en urineweginfecties, veroorzaakt vooral in Amerikaanse ziekenhuizen kopzorgen. Het verband tussen antibioticagebruik in de veehouderij – met name kippen zouden verantwoordelijk zijn voor overdracht op de mens – en het optreden van VRE in ziekenhuizen is niet zo duidelijk als aanvankelijk werd gedacht, meent de Gezondheidsraad.

makkelijk interviewen – niemand wil deze dagen te boek staan als grootverbruiker van antibiotica.

Toch doemt er wel een beeld op van de grootverbruikers. Grote bedrijven in een gebied met veel varkens gebruiken meer antibiotica dan gemiddeld, concludeerde onderzoeker Ine van der Fels-Klerx van het RIKILT, onderdeel van Wageningen UR deze zomer. Daarbij gaat het om boeren die permanent ziekmakende bacteriën op hun bedrijf hebben, in combinatie met een lage weerstand bij de dieren. Dat kan een gevolg zijn van slecht voer, waardoor de darmen van de jonge dieren in de war raken. Maar het kan ook komen door een verouderde stal, waardoor de dieren op de tocht liggen. En het kan een gevolg zijn van het fokdoel; boeren die kiezen voor snelgroeïende rassen met een hoge vleesproductie, leveren in op de weerstand van de dieren. Van Veen gaat niet voor een topproductie, waardoor zijn biggen gemiddeld wat sterker zijn.

De wil om te minderen, is een belangrijke factor bij de reductie van het antibioticagebruik, stelde Van der Fels. Maar bij alle beslissingen van de veehouders speelt de economie een rol. Antibiotica zijn goedkoop. Boeren die het antibioticagebruik fors omlaag willen brengen, moeten vaak investeren in beter voer of een betere stal, terwijl de vleesproductie iets afneemt. Ze moeten meer kosten maken, maar krijgen minder inkomsten. Dat is geen aantrekkelijk vooruitzicht, al is het maar vanwege de vaak kleine marges in de varkens- en pluimveesector.

ROER OM

Toch moet het roer nu om, stelde de Gezondheidsraad eind augustus in een advies aan het kabinet. Preventief gebruik, waarbij alle dieren uit voorzorg een antibioticumkuur krijgen, moet worden verboden, aldus de raad. En antibiotica die cruciaal zijn voor de bestrijding van infecties bij de mens, zouden niet langer mogen

worden gebruikt in de veehouderij.

Jan Kluytmans zat in de commissie van de Gezondheidsraad die het advies opstelde. Naast arts is hij hoogleraar microbiologie en infectiepreventie aan de VU in Amsterdam. 'De situatie is nog te overzien in Nederland, maar de omvang van het probleem neemt snel toe.' Zijn schrikbeeld is de situatie die nu al bestaat in landen als Griekenland en Turkije. 'Een groot deel van de patiënten op de intensive care is daar besmet met resistente bacteriën die niet of bijna niet meer behandeld kunnen worden met antibiotica.' Zo is er in Griekeland al een MRSA-stam opgedoken die ook resistent is tegen het laatste antibioticum dat artsen nog achter de hand hadden. 'Bovendien weten we dat de ontwikkeling van nieuwe antibiotica stagneert. Er komen geen effectieve middelen bij', stelt Kluytmans.

MEER VOOR VLEES BETALEN

Om het probleem terug te dringen, moet het antibioticagebruik in de veehouderij omlaag naar een fractie van het huidige gebruik, zodat er geen nieuwe resistente bacteriën ontstaan. 'Idealerweise moeten we toe naar een veehouderij zonder antibiotica', zegt Kluytmans. 'Wageningen heeft de kennis om zo'n duurzame veehouderij te realiseren, met vaccins tegen dierziekten, beter veevoer en betere huisvesting. Maar ook zal de consument meer voor vlees moeten betalen, want de huidige veehouderij met zijn lage marges kan die duurzaamheidsslag niet maken. Gelukkig ziet de veehouderijsector dat zelf inmiddels ook in.'

Drie dagen na het rapport van de Gezondheidsraad kwam de Commissie Van Doorn met een vergelijkbaar advies. Deze commissie schreef in opdracht van de provincie Brabant een rapport over de toekomst van de intensieve veehouderij. Ook deze commissie vindt dat het preventief gebruik van antibiotica in de veehouderij moet worden verboden en pleit voor een zwarte lijst met antibiotica.

'Het baanbrekende in onze voorstellen is de ketenbenadering', stelde alumnus Daan van Doorn, oud-topman van VION, de grootste vleesverwerker van Nederland, bij de presentatie van het rapport. De commissie wil de maatregelen afdwingen in de voedselketen. Nutreco, de belangrijkste voerleverancier voor de veehouderij, onderschrijft de nieuwe regels. En verder stemmen zeventien supermarktketens, waaronder marktleider Albert Heijn, in met het strenge antibioticabeleid. Door hun deelname kunnen de kosten van een strenger beleid worden doorberekend aan de consument.

Martin Scholten, directeur van de Animal Sciences Group van Wageningen UR, maakte deel uit van de commissie. 'De afspraak is dat de supermarkten vanaf 1 januari 2012 geen vlees meer in de schappen leggen waarbij preventief antibiotica is gebruikt. We willen toe naar een antibioticavrije veehouderij, waar alleen nog zieke dieren op individuele basis worden behandeld.

De Nederlandse supermarkten stellen die eis dan voor al hun vlees, ook dat uit het buitenland. De vleesverwerkers vertalen die eis naar de veehouders, die alleen nog vlees kunnen leveren als ze aan de nieuwe antibioticavoorschriften voldoen.' De vleesverwerkers die de richtlijn van de commissie hebben ondertekend, verwerken 90 procent van het in Nederland geproduceerde vlees. Via bedrijfsaudits en cijfers van de dierenartsen is dat antibioticaverbruik te controleren. 'Dit leidt onherroepelijk tot een reductie van de veestapel', vervolgt Scholten. 'Dat is niet het doel van deze antibioticamaatregelen, maar wel de resultante. De maatregelen betekenen een kleine verhoging van de kostprijs van vlees, maar de supermarkten hebben aangegeven dat ze die kunnen doorberekenen aan de consument. Bepalend voor de veehouders wordt hun gezondheidsmanagement. Bedrijven met een voortdurend hoge infectiedruk zullen het niet redden.' ■